

ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA

1. Plaça de Sant Cristòfol – La Rambla

La caiguda de les muralles:

Alacant fou una ciutat totalment emmurallada. La primera muralla envoltava la medina musulmana, però a mesura que el poblament cristià es feia gran i deixava desprotegits els seus pobladors es decidí construir una altra muralla per ordre del rei Carles I, l'any 1536. Aquesta muralla baixava per l'espai que hui ocupa la Rambla. Aquí mateix on ens trobem ara hi havia una de les portes d'entrada (el portal de l'Horta) i una torre (la de Sant Francesc).

A mesura que la ciutat anava creixent més enllà d'aquests murs, es convertiren en una molèstia per als ciutadans que no veíen l'hora d'enderrocar-los. Després de moltes gestions s'aconseguí als voltans de 1860 i el resultat d'aquesta demolició fou el *Passeig de la Reina*. El 1923 es començà el desballestament per donar-hi cabuda a un ample viari central. A la posguerra fou allargat fins a l'Esplanada i Alfons el Savi.

És clar que la Rambla fou una d'aquelles barreres amb que la ciutat va haver de lluitar per poder fer-se gran. Fou el primer gran creixement de la ciutat, que, a intramurs, estava molt saturada i en condicions poc higièniques per la masificació de vivendes i la insalubritat dels seus carrers. Per poder crear la Rambla i així ampliar l'espai, es va reomplir el barranc amb les deixalles de la muralla.

La plaza de San Cristóbal, recatada y sencilla, era entonces y desde hacía muchos años un centro cívico de la mayor importancia. Desembocaban en ella calles de mucho tránsito, seis en total. La que con el tiempo se llamaría de Argensola, empinada hacia la plaza del Carmen y paso obligado de acceso al Castillo. En su esquina, la de los Santos Médicos continuada por Virgen de Belén hacia el convento y plaza de la Sangre. La de Labradores, que venía desde la Colegiata de San Nicolás, entre fachadas de piedra de casa señoriales, con anchos portalones de claveteadas y recias puertas, habitadas por gentes acomodadas y de abolengo. La calle de Santo Cristo, saliendo a la Rambla o "Carrer del Vall".

En el centro de la plaza una fuente manaba por sus caños el agua tan escasa siempre en Alicante. De ella se suministraba el vecindario directamente o por medio de aguadores. Carros muy largos y estrechos, especialmente acondicionados para llevar barriles, pasaban sin cesar hacia los muelles del puerto.

"Historias de la Plaçeta de Sant Cristòfol", Agatàngelo Soler Llorca (1973).

ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA

2. Catedral de Sant Nicolau

Del carrer Llauradors a la catedral de Sant Nicolau:

El carrer Llauradors, ple de palauets i cases del segle XVIII, conduïx fins a la catedral de Sant Nicolau. Entre els palaus del carrer podem destacar el de Maisonnave, actual seu de l'Arxiu Municipal, on s'ha trobat una necròpolis dels segles VI i VII.

Quan Alfons el Savi va conquerir en 1247 la medina Laqant i la seua alcassaba, existien aquí dues mesquites, una intramurs, la Major, i una altra fora de la muralla, al costat del cementeri i unes basses per a ablucions: la Mesquita Menor. Sobre les restes d'aquesta última, uns vint anys després, s'erigiria un temple consagrat a Sant Nicolau.

La primera església de Sant Nicolau ofería un aspecte molt diferent de l'actual. Es tractava d'una senzilla església d'estil gòtic mediterrani. Arribat el segle XVII, la llavors parròquia tenia unes dimensions massa reduïdes per a les necessitats de la ciutat, per la qual cosa es reformà i amplià, de la mà del deixeble de Juan d'Herrera, Agustín Bernardino. El resultat d'aquesta reforma va ser l'església que coneixem en l'actualitat. Sant Nicolau va ser elevada al rang de catedral en 1959, compartint des de llavors la seu catedralícia amb la catedral d'Oriola.

Sant Nicolau fou un sant molt invocat a tota Europa. És el protector dels perills, dels naufragis i dels incendis. El dia 6 de desembre es celebra la seua festa, en què els xiquets solien tenir molt de protagonisme, como succeïx amb els "Nicolauets" de Castalla.

ELS NICOLAUETS

Senyors advocats
fadrins i casats,
vells i velles,
obriu les orelles,
que el pobre gall
està en treball
i la gallina
de la veïna
que va pondre vint-i-quatre ous
en aquell dijous.

Enviaren carta a València
i han portat resposta:

"Tota gallina fora de porta
que no tinga pleit
després de morta."

Tradicional de Castalla

ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA

3. Plaça del Carme – Barri de Santa Creu

Del Carme als barris vells:

La plaça del Carme és el lloc on es trobava l'antic convent del Carme, edificat en 1586, reformat i convertit en quarter d'infanteria en 1850 i finalment demolit en 1936. En l'actualitat aquesta plaça és un punt estratègic per a iniciar l'exploració de dos dels barris més característics de la part antiga de la ciutat: Sant Roc i Santa Creu.

Sant Roc és el major i més conegut dels barris de l'Alacant antic. El seu nom ve de l'ermita de Sant Roc (1559, reconstruïda en 1870), que es troba a la part superior del barri, en la falda del Benacantil. És la part més pròxima a la resta de la ciutat (Rambla - Ajuntament) i per tant la de més fàcil accés.

Els carrers Major i Llauradors i les places de Sant Nicolau, el Carme i Quijano donen forma a aquesta part de la ciutat caracteritzada per la seua oferta cultural (a pesar de la trista desaparició dels cines Astoria) i d'oci nocturn. Els seus edificis més destacats són la ja esmentada ermita de Sant Roc, el convent de les Monges de la Sang i algunes cases senyorials del segle XVIII.

El **barri de Santa Creu** es caracteritza per les cases humils emblanquinades de calç i carrers estrets i empinats, molts d'ells amb escales, que s'adapten a la pendent del terreny. S'estén des de la plaça del Carme fins a l'ermita de la Santa Creu i l'Ereta, on se situava un magatzem de pólvora. Aquest barri, junt amb el de Sant Roc, va formar part del recinte emmurallat cristià fins a la demolició de la muralla del Vall (actual Rambla) a principis del segle XIX. Els carrers de Sant Antoni i Sant Rafael, amb accessos des de la plaça del Carme, són els eixos del barri.

L'ermita de la Santa Creu (últim terç del segle XVIII) és l'edifici més significatiu. A diferència de l'ermita de Sant Roc, la de la Santa Creu ha patit poques transformacions des de la seua construcció.

Minicines Astoria's

Por la ruta del tedio,
por la franja enlutada de la tarde
—difusa claridad de los escombros—
hemos llegado al cine,
allá donde envejecen los carteles
de las viejas películas,
donde lejanos labios con subtítulos
van glosando sus besos
en la trampa fugaz de la memoria.

Somos un gato negro
esperando su turno en la taquilla,
malgastando sus vidas
en la sombra de la última sesión.

Luis Bagué Quílez, 2006

L'Ereta, o com reconquerir l'espai

El parc de l'Ereta és un jardí construït als peus del Benacantil l'any 2000, dissenyat pels arquitectes francesos Marc Bigarnet i Frédéric Bonnet. Se situa a les falques del Benacantil, i constitueix una de les vistes més espectaculars de la ciutat. Des del parc podem albirar els barris de Santa Creu i de Sant Roc, la catedral de Sant Nicolau, el port, l'ajuntament, el convent de la Sang i, fins i tot, les serres de Fontcalent i del Maigmo. En dies clars, també s'endevina Tabarca.

Al castell el nom li ve del fet que fou conquerit per Alfons X el Savi el 4 de desembre de 1248, festivitat de Santa Bàrbara. Anys més tard, el 1296, foren les tropes de Jaume II el Just les que prengueren la fortificació a l'aleshores alcaid de la ciutat Nicolau Peris, qui es negà a lliurar les claus del castell (la llegenda diu que van haver de tallar-li el braç) i fou llançat als gossos per oposar resistència, tal com conta la crònica de Ramon Muntaner: "E con lo castell fo pres, lo Senyor Rei manà que l'Alcayd no fos soterrat en cimiteri, ans lo donà per mal e féu gitar lo cos als cans".

A partir del castell es construïren, en forma d'espiral truncada per la mar, tots els barris i ravals del vell Alacant.

Mi ciudad está traspasada de Mediterráneo. El olor de mar unge las piedras, las celosías, los manteles, los libros, las manos, los cabellos. Y el cielo de mar y el sol de mar glorifican las azoteas y las torres, las tapias y los árboles.

Gabriel Miró, *El ángel, el molino, el caracol del faro*

Alacant, bandera clara de la llibertat.
Matí de mar i més mar (vent i més vent enramat)
Alacant, bandera clara foradada d'una alegre i viva sal.
Alacant de peix, horitzó de punys invictes. De fermesa.

Vicent Andrés Estellés, *Mural del País Valencià*

ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA

5. Pous de Garrigós – Pl. Marqués de Cagalaolla

Els pous de Garrigós (plaça del Pont)

Els pous de Garrigós, a la plaça del Pont, són una antiga estructura excavada en les vessants del Benacantil usada per a l'emmagatzemament d'aigua. Hui en dia acull el Museu de l'Aigua de la ciutat d'Alacant.

Plaça del Marqués de Cagalaolla

Aquesta plaça, en la confluència del carrer Toledo i el carrer Divina Pastora, conserva el nom popular del Marqués de Cagalaolla, propietari de l'edifici que es derruí l'any 1965 en aquest mateix indret.

El Marqués:

Juan Bautista Rocamora va nàixer a mitjans del segle XIX. S'ocupava de l'estiba en el port i va comprar diverses cases per la ciutat, que llogava a treballadors del port. Conta un descendent del marqués que va haver una errada en la transcripció del nom "casa de la olla" a l'edifici del carrer Toledo on vivien. Altres autors asseguren que Rocamora es passejava pels cercles de classe alta alacantina vestit amb capa i barret, d'aquí que l'humor alacantí l'anomenara "Marqués de Cagalaolla". Siga com siga, el fet és que Rocamora es prengué a bé el seu sobrenom i feu posar en la façana de la casa del carrer Toledo l'escultura d'un xiquet cagant.

La plaça:

No va existir com a tal fins els anys 80. És el resultat de l'enfonsament de l'edifici de tres plantes dels marquesos l'any 1965, després de la qual caigueren les cases immediates. S'hi va col·locar un pou al centre en referència al que solia haver enmig de les cases tradicionals del barri. El nom oficial, malauradament, no fa cap referència a la història.

Barri de la Vila Vella,
ànima ardent d'Alacant:
cases morenes de sol
vestides de colors clars
que se'n pugen al Castell
per a mirar-se a la mar.

Placetes i carrerons
on s'adormixen els anys...
Un so d'alegres dolçaines
sona des d'un temps d'antany
i entre vives lluminàries
la dansa broda el seu pas.

iVila Vella! iVila Vella!
Tens en la plaça del Pont
-entre el Castell i la mar-
d'Alacant el noble cor.

Barri de la Vila Vella,
ànima ardent d'Alacant...
Gavines i colomets
volen baix un sol triomfant.

Eduard Irles Garrigós,
"Barri de la Vila Vella"

De la plaça de la Mar a la plaça de l'Ajuntament

El nom antic de la plaça de l'Ajuntament va ser plaça Major o de la Mar, perquè connectava la ciutat amb el moll, que ha sigut sense dubte el motor econòmic de la ciutat. Abans de la reforma actual, tenia una forma triangular molt característica i estava porxada. Aquest espai urbà va nàixer en el segle XVI, en el moment en què es construïren unes noves muralles més fortes que les medievals i amb un major perímetre que s'eixamplava més al moll. És llavors que el tram de la muralla medieval que unia el portal d'Elx i el portal Nou (Raval Roig) va quedar inutilitzat. En aquell moment de creixement de la ciutat, es va aprofitar l'antiga porta de la Mar, que estava al mig, per construir l'antic ajuntament. Aquesta porta havia sigut la via d'accés a la ciutat des del port i conduïa a la plaça de la Fruita (l'actual plaça de Santa Faç), que era antigament el centre econòmic i polític d'Alacant. En aquesta plaça hi havia la llotja de Cavallers, un edifici molt luxós en què es feien operacions comercials. Aquest primer ajuntament va ser destruït en el bombardeig francès de 1691.

L'ajuntament d'Alacant és una construcció del segle XVIII, es va acabar el 1775. És un edifici imponent i característic de l'estil barroc, com podem veure amb la decoració amb columnes salomòniques i profusos elements vegetals, molt especialment en la porta posterior. El flanquegen dues torres amb un passatge d'accés davall i al mig el remata una cúpula amb rajoles blaves, que és el sostre de l'escala. De l'interior destaquem la Sala Blava i el tríptic de Gastó Castelló. Al primer graó de l'escala de l'ajuntament hi ha un senyal metàl·lic que marca la cota zero del nivell de la mar. A partir d'aquest punt es mesura a Espanya l'altitud. Fa referència a la mitjana del nivell de la mar, que es va calcular al moll d'Alacant, perquè és un punt on hi ha escasses fluctuacions degudes a les mareas i per la seua proximitat amb Madrid, que és on està la seu de l'Instituto Geográfico Nacional.

EL NIVELL DE LA MAR

Era insòlita aquella imatge de la ciutat reflectida en l'aigua, que ho omplia tot. S'organitzaren per als visitants passeigs en gòndola que eixien del passeig d'en Ramir i anaven per Santa Maria i l'Ajuntament fins al portal d'Elx i, pels carrers Llarg i de les Voltes, fins al baluard de Sant Carles.

Els regidors entraven ara normalment a l'Ajuntament per la plaça de la Fruita i, els dies que hi havia sessions extraordinàries i solemnes, hi acudien amb barques vistoses engalanades fins al peu de l'escala règia del palau municipal.

Tanmateix, quan va passar un cert temps, sense saber com, lentament, les aigües començaren a baixar fins que tornaren al seu nivell habitual i la ciutat, a poc a poc, sense sentir-ho, el seu ritme de tots els dies.

Quan els membres de la Reial Acadèmia Espanyola de Ciències van decidir prendre com a cota de referència per als plànols topogràfics de tota la península ibèrica el nivell de l'aigua de la mar en el port d'Alacant, de bon segur que devien ignorar els fets que aquí es relaten i els gravíssims perjudicis que podrien derivar-se per a la ciència si un dia o un altre es repetien.

La porta Ferrissa

Encara queden restes d'una de les torrasses laterals de la porta Ferrissa (segles XII - XIII), que donava pas a la ciutat àrab, *madina Laqant*, espai totalment emmurallat. Era doncs una portalada musulmana que va estar constanment reestructurada a la primera mitat del s. XVI. Fou de gran importància militar per a la defensa de la Vila Vella, tant per als vilatans musulmans com per als cristians.

Descrita en diferents cròniques de la ciutat, se sap que tenia un arc de mig punt àrab decorat amb inscripcions alcoràniques a la façana que donava a l'eixida, i que tenia un arc ogival en la que donava a l'interior. Fou enderrocada a mitjan segle XIX per petició dels veïns de la zona per facilitar-hi els accessos.

Tristes guerras
si no es amor la empresa.
Tristes, tristes.

Tristes armas
si no son las palabras.
Tristes, tristes.

Tristes hombres
si no mueren de amores.
Tristes, tristes.

Cancionero y romancero de ausencias
Miguel Hernández

El palau del Marqués del Bosc

En aquest espai també podem contemplar la casa del Marqués del Bosc. Un dels edificis emblemàtics d'aquesta part de la ciutat. El personatge que va donar nom a la casa fou José María de Rojas i Canicia, IV comte de Casa Rojas, VII Marqués de Bosc d'Ares, comte de Torrellano, entre altres títols.

El palau del Marqués de Bosc és un conjunt d'èpoques i estils diferents. Durant la Guerra Civil el palau va ser la seu de l'Ateneu. En l'Ateneu el poeta oriolà Miguel Hernández oferí una conferència el 21 d'agost de 1937 per a contar les seues impressions sobre el conflicte que dessagnava Espanya eixos anys.

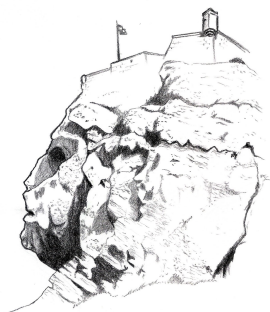
ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA

8. Basílica de Santa Maria

Plaça de Santa Maria, el cor de la vila musulmana:

La ciutat musulmana, *madina Laqant*, es corresponia a l'actual barri de la Vila Vella. Era travessada per tres carrers paral·lels, el carrer de Dalt, el d'Enmig i el de Baix (o Vilavella). La plaça de Santa Maria era el centre econòmic i social, on tenia lloc el mercat. Aquí estava la mesquita major, sobre la qual després de la conquesta cristiana va contruir-se la basílica de Santa Maria. Santa Maria és l'església més antiga d'Alacant. L'edifici actual va ser construït entre el segle XIV i XVI en estil gòtic i amb elements renaixentistes. La portada és barroca del s. XVIII. Destaquem com a curiositat que les dos torres aparent bessones que la flanquegen siguen en realitat molt diferents. La de la dreta és del s. XIV, té forma d'ele i formava part de l'antiga muralla de la ciutat; en canvi la de l'esquerra és quadrada i va ser afegida al s. XVIII.

També en aquesta plaça hi ha l'edifici civil més antic d'Alacant, conegut com l'Assegurada, construït el 1685. Era en el seu origen un magatzem de farina i forment per a assegurar el pa a la ciutat. Però ha tingut diverses funcions després, entre les quals està ser el primer institut de Segona Ensenyança de la ciutat. Actualment és la seu del Museu d'Art Contemporani d'Alacant (MACA). Com que és un espai tan antic està carregat d'història i de llegenda. Una llegenda, per exemple, està vinculada a l'incendi de Santa Maria de 1484 en què la imatge de la Mare de Déu es traslladà miraculosament a Agres i resultà il·lesa. D'altres parlen de diverses galeries que comuniquen el Castell d'Alacant amb espais de la ciutat, com ara l'església de Santa Maria. Però potser la més coneguda siga la de la Cara del Moro, vinculada a una de les penyes del Benacantil, que recorda el perfil d'una figura humana. Aquesta imatge ha evocat diverses històries ambientades en l'època medieval, que rememoren el passat islàmic de la ciutat.

Tota la vida s'ha trasmés de pares a fills la certesa que el Castell del Benacantil està foradat per unes galeries utilitzades pels moros en cas de dificultats, i per tal de fugir si fóra el cas. Quan jo era xiquet sempre m'havien parlat de tres eixides conegudes: una que donava als voltants de l'altre castell, el de Sant Ferran; la segona, que conduïa a la platja, per la part del Cocó (allà on els pescadors treien les barques), i la tercera galeria baixava des d'una de les sales reials fins a la Mesquita Major, convertida pels cristians, després de la conquesta, en l'església de Santa Maria.

Llegendes Alacantines, Leandre Iborra i Polo, 1994

ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA

9. Portal Nou

Carrer Vilavella

El portal Nou:

L'actual ciutat d'Alacant, va ser construïda sobre la medina islàmica de Laqant, fundada en data imprecisa. L'Alacant musulmà del segle XII era una ciutat petita emmurallada que posseïa, com la majoria de medines islàmiques, *suq* (mercat) i mesquita. Els primers llenços de muralles de la ciutat musulmana recorrien en paral·lel l'actual carrer de la Vila Vella. Tenia una porta d'entrada en la zona que enllaça amb el Raval Roig (portal Nou). A partir d'ací, les muralles s'enfilen al Benacantil. Aquests trams els podem veure encara hui.

El **Raval Roig** se situava a extramurs de la ciutat i sempre va ser un barri de pescadors. S'hi podia accedir a través del portal Nou. Els típics habitatges de dues plantes van ser substituïdes per edificis alts a partir dels anys 70. Lamentablement s'ha perdut gran part de la riquesa arquitectònica del Raval, com les ermites del Socors, demolida en 1973 per a donar pas a un aparcament, i de Santa Anna, demolida en el segle XIX.

A pocs metres del portal Nou, les obres del nou col·legi de Sant Roc han posat al descobert unes restes arqueològiques d'enorme valor. Es tracta d'una petita capella cristiana de més de mil anys d'antiguitat en la qual es distingeixen fornícules amb algunes creus pintades, un banc i un altar. Els estudis arqueològics no han pogut determinar la data concreta a la qual pertany aquest oratori, però la situen entre els segles V i X.

¿Es miedo lo que se siente al ascender por una calle tan desierta como la de Vilavella, de la que apenas queda el nombre y algún resto del Portal Nou? ¿Se puede sentir miedo en una mañana luminosa mientras los rostros son acariciados por una brisa capaz de refrescar los corazones más ardientes? La respuesta llega con la primera visión del mar desde la calle de la Mare de Déu del Socors. Cuando, apoyados en el muro de piedra, contemplamos a nuestros pies la playa de El Postiguet, renovada y sumisa.

La carretera, con sus vehículos reptando como veloces caimanes, es lo más parecido al foso de un castillo postmoderno en el que un rumor de motores ahoga el eco de las olas. El acceso natural a la playa recibe un tajo mortal y, desde allí, sólo es posible llegar a ella atravesando una diminuta pasarela que en nada recuerda a los puentes levadizos.

Al girar la cabeza con la mirada en alto, como diques gigantes que impiden ver el castillo, se yergue un frente de rascacielos, con balcones geométricos y moles llenas de vida, que ha desterrado para siempre las casas bajas de los marineros; esos edificios que forjaron el corazón de la ciudad vieja de Alacant. Los modernos edificios de diez alturas, con sus nuevos pobladores urbanos profesionales, han transformado irremediabilmente el Raval; víctima de una voracidad inmobiliaria que no tuvo reparos en convertir la ermita del Socorro en un aparcamiento.

La ciudad transparente, Mariano Sánchez Soler, 2003

ALACANT INTRAMURS: LA CIUTAT VELLA
10. Passeig de Ramiro – Platja del Postiguet

El Passeig de Ramiro:

Fins el segle XIII, aquest passeig que encara no ho era, representava el límit de la vila i soc de la medina àrab. A finals del segle XIX es convertí en un jardí romàntic seguint les modes de l'època, amb varietat d'arbreda, anomenat Ruiz Corbalán. Amb tot, el nom popular era el de Ramiro de Espejo, benefactor de l'època. Més tard rebé també el nom de Baronesa de Satrústegui, poeta García Lorca i Teniente Luciáñez, durant el franquisme. En 1979 va recuperar el nom popular de Ramiro. Quan es va voler restaurar el jardí es trobaren restes de la muralla que s'envoltaren de ciment.

La Muralla i el Postiguet:

L'actual muralla d'Alacant data del segle XVI, se'n conserven 56 metres de llarg, que fan 2'4 d'amplària i 3'5 d'alçada. El nom popular de la platja del Postiguet té l'origen en una petita porta (o "postic") que hi havia a la muralla.

El Postiguet

Lleopards encesos cavalquen la nit
de l'estiu i desafien la gola tallant
i engolidora del Puigcampana.
Xampany de versos ofegats en un país
ambigu de fronteres i contorns trencats
per palmeres multicolors de focs i evasions.
Angúnia de paraula sense fons en la nit
de Sant Joan. Oh memòria voluptuosa
que et rius del seny consirós del poeta.
Sant Joan s'esmuny cap a la platja del Postiguet
a incendiar el candor de les galtes en flor
amb un minuet en la major per Boccherini.

Lluís Alpera i Leiva.

Cavalls a l'alba (Obra poètica, 1958-1998)